

A természetvédelem területei és értékei Észak-Magyarországon

V. SZABÓ Ferenc

Környezet- és Természetvédelmi Felügyelőség, Eger

ABSTRACT: (Unter Schutz gestellte Gebiete und Objekte im Nord-Ungarn.) -
Geschildert werden die in den Gebirgsgegenden entlang der Nordgrenze Ungarns
unter Naturschutz gestellten Objekte - vor allem in Hinsicht auf ihre geogra-
phische Lage sowie die auf ihrem Gebiet vorhandenen Naturschätze und histo-
rische Denkmäler. Auch über die zukünftigen Naturschutz-Massnahmen wer-
den Bemerkungen gemacht.

Hazánkban a természetvédelem ügyét 1961. decembere óta a Minisztertanács közvetlen felügyelete alatt működő központi szerv szervezi és irányítja. Ekkor jött létre az Országos Természetvédelmi Hivatal, amely 1977. októbere óta kibővített hatáskörrel Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal néven működik tovább. A Hivatal hosszabb lejáratú tervvel rendelkezik természeti értékeink hiánytalan számbavételére és a fenntartásuk - védelmük - érdekében szükséges intézkedésekre. A feladat nagyságát jelzi, hogy míg az 1970-es évek elejéig országunkban csak mintegy 30 000 hektárnyi terület került törvényes védelem alá, az 1990-ig szóló távlati terv 500 000 hektárnyi területre - az ország területének mintegy 5%-ára - irányozza elő védelmi intézkedések életbe léptetését. Ezekben az intézkedésekben az a terület, amelyet írásom címében Észak-Magyarországgént jelöltem meg, s amely lényegében Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyéket, valamint Pest megyéből a Börzsöny-hegység körzetét foglalja magába, elsőrendűen érintett.

Ennek az országrésznek felszíne igen változatos; hegyekben, vizekben, erdőkben gazdag. Sok kiváló tájképi részlettel, egyedi természeti érdekességekkel, kultúrtörténeti emlékekkel rendelkezik, melyek fenntartása, szervezett védelme általános emberi érdek. körünk társadalmának igen aktuálissá vált feladata.

Írásomban ezekről az értékekről kívánok rövid áttekintést adni; köztük azokról, amelyek intézményes védelme már megoldottnak tekinthető, s azokról is, amelyek sorsa jelenleg rendezés alatt áll, vagy az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal említett terve szerint a közelebbi években rendeződik. Mielőtt azonban ezek ismertetését megkezdeném, a következő rövid fejezetben szólnom kell a természetvédelmi ügyintézés néhány alaptételéről, azokról, amelyek közlendőim jobb megértését elősegítik.

TERMÉSZETVÉDELMI ALAPFOGALMAK

A természetvédelem tárgyai: földrajzi, földtani, növény- és állattani, tájképi és kultúrtörténeti értékek, amelyeket alapos megfontolással országos vagy helyi jelentőségű értékeknek minősítenek.

Az országos jelentőségű természetvédelmi értékek közvetlenül az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal - másodfokú természetvédelmi hatóság - hatáskörébe tartoznak. Ez a szerv nyilvánítja védetté a kiemelten kezelt területeket, ezek védelmét is maga szervezi, vagy kijelöli az ilyen területek közvetlen kezelő szerveit.

A Hivatal által létrehívott természetvédelmi egységek a következők:

1. Nemzeti parkok. Ezek létesítésénél a Nemzetközi Természetvédelmi Unió következő ajánlásait kell érvényesíteni:

a/ Általában olyan sokoldalú és nagy kiterjedésű természetvédelmi egységek legyenek, amelyeket mint természetes ökológiai rendszereket a gazdálkodás és a település nem, vagy csak kismértékben módosított. Földrajzi, földtani, növény- és állattani különlegességeik a tudomány, az oktatás és nevelés, valamint az üdülés számára jelentősek legyenek, a táj pedig rendelkezze esztétikai értékkel.

b/ Védelmükre és természeti értékeik gondozására állami intézkedés történjék.

c/ Tudományos, oktatási és nevelési, valamint üdülési célok érvényesítése érdekében látogatásuk - ha szabályozottan is - megengedett legyen.

(Magyarországon ezideig 3 nemzeti park létesült, nagyságuk 30 000 - 60 000 hektár kiterjedésű.)

2. Tájvédelmi körzetek. Olyan jelentős tájak vagy tájrészletek, amelyek különleges tájképi jellege, természetvédelmi értékei az üdülés, turizmus számára részesülnek védelemben. Területük 1000 hektártól 20 000 hektárig terjed. Nálunk átlagos nagyságuk: 5000 hektár.

3. Természetvédelmi területek. Általában kisebb kiterjedésű földrajzi, földtani, növény- és állattani értékekkel rendelkező rezervátumok. Átlagos nagyságuk nálunk: 350 hektár.

A helyi jelentőségű természetvédelmi értékek felkutatása, fenntartása és megóvása a megyei tanácsok - elsőfokú természetvédelmi hatóságok - hatáskörébe tartozik. A megyei tanácsok végrehajtó bizottságai e jogkörüket mezőgazdasági és élelmiszerügyi osztályaik révén gyakorolják. Illetékességükbe egyedi természetvédelmi értékek - fák, fasorok, parkok és más lehatárolt kisebb területek közvetlen védelme, nagyobb értékeknek a védetté nyilvánításra való felterjesztése tartozik.

A természetvédelem gyakorlata eltérően alakul a nagy és ritkán lakott területű, valamint a nagy népsűrűségű országokban. Az előbbieken az ún. passzív természetvédelem elveit érvényesítik: a védelem alá helyezett területeken mindennemű mesterséges beavatkozást megtiltanak, így a gazdasági tevékenységet is. Hazánk sűrűn lakott területén ez a módszer nem alkalmazható. Nálunk az ún. aktív természetvédelem a honos, vagyis védett területeinken - kevés kivétellel - célszerűen korlátozott, megszábot gazdasági tevékenység is folytatható.

1977. SZEPTEMBER 1-ÉIG VÉDETTSÉG ALÁ HELYEZETT TERÜLETEK

I. BÜKKI NEMZETI PARK

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 14, Heves megyében 7 község területére terjed ki. Nagysága: 38 744,6 hektár, ebből szigorúan védett: 5664 hektár. Természetvédelmi kezelője az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Bükk Nemzeti Park Igazgatósága, Miskolc.

A Bükk az Északi Középhegység legnagyobb területű, legváltozatosabb felépítésű, igen sokszínű és gazdag élővilággal benépesített hegyvidéke. A Nemzeti Park területe a hegység mintegy kétharmadára terjed ki.

900 m magasságban elhelyezkedő karsztos fennsíkja, az ennek szélén álló "kövek" sora, délnyugatra néző meredek lejtői, völgyei, leszakadt mészkőrögei, valamint az erdőkkel dúsan borított, karsztos formákban gazdag, vad szurdokvölgyekkel szabdaltnak déleleti oldala a Kárpátok hangulatát idézi. Az alább vázlatosan felsorolt természeti és történeti értékei tették szükségessé magasfokú védelmét.

Geológiai képződmények

a/ A mészkőterületek nem karsztos jelenségei

Eróziós szurdokvölgyek meredek falakkal. Ilyenek a Szinva-, Garadna-, Lők-, Ablakoskő-, Leány-, Balla-, Csunya és a Hór-völgy.

b/ Karsztos jelenségek

Karsztos mészkőfelszínek: a feketesári dolinák közei, a nagyfennsíki peremkövek teteje (Gulicska-tető, Örvénykő).

Dolinák (töbrök). Többségük sorokba rendeződött s a mészkövet fedő vízzáró kőzeten az egykori vízfolyások útját jelzi. Dolina-halmaz található a Feketesár és a Nagymező rétjein.

Viznyelők. Időszakosak a Nagymezőn, a Feketesár-réten, a Létras-tetőn és a Kisfennsíkon. Az év nagyobb részében aktív viznyelő a Nagyfennsík középvonalaiban: a csipkés-kúti, jávorkúti, dolhási, disznókúti, létrástetői, örvénykői, pénzpataki, dióspataki, a hármas és a bánkúti viznyelők. E képződmények - szerepüket és morfológiájukat tekintve - iskolapéldák.

Karsztos szakadékok. Üregfelszakadás, omlás (gyors viznyelők kialakulásai) található a Nagymező északnyugati peremén, a Füstöskő-bércen, a csipkés-kúti viznyelőben és az udvarkői barlangban.

Barlangok, karsztos üregek. A Bükk-hegységben eddig mintegy 400 barlang és üreg ismert. Közülük jelentősebbek: a Szepesi-zsomboly, az istvánlápai István barlang - egy hatalmas barlangrendszer eddig feltárt szakaszai -, továbbá a Szivárvány-, esztázkői-, ordorvári, Hajnóczy és az udvarkői-barlangok, melyek gazdagok cseppkő-képződményekben. Különleges értékű a lillafüredi Petőfi-barlang, amely a Föld eddig ismert négy mésztufa-barlangja közül édesvízi mészkő lerakódásokban a leggazdagabb.

Karszt-hidrogeológiai képződmények. A Bükk területén fakadó valamennyi állandó és időszakos forrás tipikus karsztjelenségként hozza felszínre a hegység réshálózatának vizét és jelzi a karsztvíz szintjét (sziklaforrások, Szalajka-forrás). A forrásfoglalások miatt nagyrésztük eredeti formájukban már nem látható.

Az állandóan vagy időszakosan működő forrásbarlangok szintén különleges képződmények. A Nagyfennsík déli peremén a Feketelen, Imókó és Vöröskő sziklatörései alatt fakadó időszakos karsztforrások az ország méreteiben is egyedülálló karszthidrogeológiai értékei. Ezekben tavaszi hóolvadáskor vagy felhőszakadászerű esőzések után a víz féltelmes morajjal tör elő az addig holtan látszó forrásokból.

Védelmet érdemelnek a karsztos formakincset gazdagító, a források vizét elvezető patakmedrekben az érdekes látványt nyújtó mésztufa-gátak és lépcsők is. Legnevezetesebbek a lillafüredi (a szálló alatti tömbön) és a szalajkavölgyi vizeses-lépcsők, a mónosbéli vízfő, valamint a vöröskő-völgyi és a sebesvízi karsztforrások közelében lévő.

Növényzet

A Nemzeti Park területe bővelkedik endemikus, reliktum és montán fajokban. A változatos növénytakaró eloszlását nagyrészt a tengerszint feletti magassággal és a változatos kitettségű összefüggő klimatikus viszonyok szabják meg.

A hegységet körülvevő halomvidéken a tatárjuharos erdőssztyepp társulás (Aceri tatarico - Quercetum) az uralkodó, ez a Bükk oldalán is felhúzódik 3-400 m magasságig. Főltötte nagyjából 700 m magasságig a középhegységi xerotherm tölgyesek zónáját találjuk. Ennek főbb társulási formái: a cseres tölgyes (Quercetum petraeae - cerris pannonicum), aljnövényzetében a Potentilla alba-val, a mészkőrűlő cseres-tölgyes (Genisto pilosae - Quercetum petraeae), a mészkedvelő tölgyes (Como - Quercetum pannonicum), aljnövényzetében a Lithospermum purpureo-coeruleum-mal és a Melica uniflora-val, a mészkőrűlő tölgyes (Genisto tinctoriae - Quercetum petraeae subcarpaticum), melynek jellegzetes aljnövényei a Luzula albida, a Vaccinium myrtillus, sok moha és zuzmó, és a karsztbokorerdő (Ceraso - Quercetum pubescentis matricum). Megtaláljuk itt a mezofil gyertyános-tölgyeseket (Quercus petraeae - Carpinetum pannonicum) is. A bükkösök erdője a 700 méter feletti magasságban uralkodó. Társulásai: a zonális szubmontán, középhegységi

bükkös (Melitti - Fagetum subcarpaticum), a montán bükkös (Aconito - Fagetum) az aljnövényzetében sok páfránnyal, az acidofil, mészkerülő bükkös (Descampsio - Fagetum subcarpaticum) az aljnövényzetében a *Luzula alba*-val, a *Vaccinium myrtillus*-szal és sok mohával, továbbá a sziklai bükkös (*Sesleria hungarica* - Fagetum) aljnövényzetében olyan reliktum fajokkal, mint pl. a *Taxus baccata*, az *Allium victorialis* és a *Sesleria hungarica*.

A hegység növényzetét nem zonális erdők teszik változatosabbá. Ilyen a hársas sziklaerdő (Tilio - Sorbetum), amely glaciális reliktum társulás, a hárs-kóris sziklaerdő (Tilio - Fraxinetum hungaricum), amely postglaciális eredetű társulás, és a szurdokerdő (Phyllitidi - Aceretum subcarpaticum) nevezetes reliktum növényekkel: *Viola biflora*, *Arabis alpina*, *Clematis alpina* stb.

Érdekesekek a nem erdei növénytársulások, pl. a sziklagyeppek is; ezek glaciális reliktumokat (pl. *Dracocephalum myssichiana*) és submediterrán reliktumokat (pl. *Ferula sadleriana*) is tartalmaznak.

A Nagymező a XVIII. század második feléig erdő volt. Fáit akkor a közelben működő üvegutak hamuzsírral való ellátásához és az éledő vasgyártáshoz kitermelték. Ennek következménye, hogy az itteni töbrökben még július-augusztus hónapokban is mérnek 0 °C alatti hőmérsékletet. (Futó Józsefnek, az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola közelmúltban elhunyt tanszékvezetőjének az egyik nagyfennsík dolinában 1961. VII. 7-én mért hőmérsékleti adatai: minimum -7,8 °C, maximum +21,5 °C; a napi ingás: 29,3 °C.) E helyeken a bükk nem tud felújulni, mert hajtásai elfagynak; ezért maradt legelő, illetve rét a Nagymező, amely egyébként csak a fagyot eltűrő lucfenyővel lenne fásítható.

Az erdőirtás következményének minősíti egy 1934-ben megjelent tanulmányában Zólyomi Bálint a szőrfű (*Nardus stricta*) szövetkezetének (Nardetum) a jelenlétét is a Nagyfennsíkon. Ez a Galyatetőn is szegényes foltokban megtalálható társulás a Kárpátok leromlott talajú hegyi, alhavas legelőire jellemző.

A Bükk-hegység erdőtípusairól, növénytársulásairól egyébként számos tanulmány jelent meg Zólyomi B., Baráth Z., Horánszky A., Jakucs P. és mások tollából. A terület néhány további nevezetes bennszülött (endemikus) és ritka növényfaját Pócs Tamástól idézve sorolom fel: *Hesperis matronalis* ssp. *vrabélyiana*, *Lathyrus transsilvanicus*, *Diphasium issleri*, *Sorbus austriaca* ssp. *hazslinszkyana*, *Libanotis pyrenaica* ssp. *intermedia*, *Dracocephalum ruyschiana*, *Campanula latifolia*, *Telekia speciosa*, *Hieracium bupleroides*, *Lilium bulbiferum*, *Quercus farnetto*, *Scleranthus dichotomus*, *Calamintha thymifolia*, *Aconitum moldavicum*, *Rubus saxatilis*, *Ribes alpinum*, *Stachys alpina*, *Erigeron podolicus*, *Woodsia ilvensis*, *Glyceria nemoralis*, *Cirsium erisithales*, *Gentianella livonica* stb.

Állatvilága

Bár a hegység állatvilágának teljes felkutatása még hátralévő feladat, eddigi ismereteink alapján is elmondhatjuk róla, hogy a növényzethez hasonlóan változatos, fajokban gazdag és sajátos összetételű. Sok az állatföldrajzi érdekességű színező elem. Rövid jellemzésül az alábbiakban csak néhány fajt említek meg a különböző állatcsoportokból.

A rovarok közül említésre méltó a fűrészlábu szöcske (*Saga pedo*), amely jégkori maradványfaj. Csak területünkön fordul elő több kontinentális lepke-alfaj (pl. *Melitta britomartis conflgens*, *Maculinea alcon curiosa*), és élnek itt a szibériai faunakörhöz tartozó, magashegyvidékekről ismert rovarfajok is (pl. *Catastia marginea*, *Pharmacia fusconebulosa*, *Perizoma minerata*, *Chersotis cuprea*).

A puhatestűek csoportjában is találunk néhány érdekességet. A Bükk az egyik élőhelye a ritka hegyi csigának (*Helicigona faustina*) és egy ritka orsócsiga-fajnak (*Laciniaria cana*). Csak a hegység hideg karsztforrásaiban található az endemikus zöld forráscsiga (*Sadleriana pannonica*).

A halak közül csak innen ismert az Unger-pisztráng (*Salmo trutta morpha ungeri*), a terület másik ritkasága a magyar márna (*Barbus meridionalis petenyii*).

Az itt élő hüllők között megtaláljuk a magyar vagy pannon gyikot (*Ablepharus kitaibelii*), melynek bükk előfordulása állatföldrajzi különlegesség. Érdekes az alpesi göté (*Triturus alpestris*) és az egyik legritkább hazai kigyófaj: a haragos sikló (*Coluber jugularis caspicus*) előfordulása is.

Az emlősök között bőven találunk hazánkban már ritkuló és ezért erősen védett fajo-

kat. Él itt a keleti sün (*Erinaceus europaeus rumanicus*), a borz (*Meles meles*), a vadmacska (*Felis silvestris*), a nyest (*Martes foina*), a nyuszt (*Martes martes*), a hermelin (*Mustela erminea*), a menyét (*Mustela nivalis*) és több ritka denevérfaj.

A bükki erdőknek a múlt század közepéig állandó lakója volt a farkas és a medve is. Kipusztulásuk következménye a vaddisznó (*Sus scrofa*), az őz (*Capreolus capreolus*) és a szarvas (*Cervus elaphus*) jelentékeny elszaporodása. Szép számban tenyészik ma már a század 20-as éveiben betelepített muflon (*Ovis musimon*) is.

Kultúrtörténeti emlékek

A Bükk-hegység számos barlangjában a jégkori ember életnyomainak és maradványainak sokaságára bukkantak a Herman Ottó kezdeményezésére a század elején megindult kutatások során. Legismertebbek a Szeleta-barlangból előkerült kőszerszámok: szakócák, pattintott pengék, nyílhegyek, továbbá az eszközként használt csiszolt állatcsontok. Nagy tudományos szenzáció volt 1932-ben a neandervölgyivel egyidős női és gyermek koponya előkerülése a Subalyuk-barlangból. Az 1911-től 1947-ig rendszeresen kutató Istállósköi-barlang kultúrrétegeiből ősemberi tűzhely, medvecsontból készült síp, és primitív vadászati eszközök kerültek elő. (Ezeket a leleteket ma a Nemzeti Múzeum őrzi.) Értékes adalékokkal gazdagították a tudományt a Herman Ottó-, Balla-, Büdöspeszt-, Kőlyuk-, Peskő-, Kecskelyuk és más barlangok leletei is.

A Bükk-hegység déli részén, a Nemzeti Park határain is túlterjedő területen található az a miocén vulkánosság során létrejött riolittufa kúpsor, amelyet "kaptárköveknek" neveznek. E szép természetes képződmények is viselik az ember keznyomát: emberi munkával létrehozott üregek találhatók sokukban. Ezekről az ember alkotta fülkékről 1891-ben Bartalos Gyula, az egri káptalan jegyzője adott leírást, dolgozatában urna-temetkezési helynek minősítette az üregeket. Saád Andor, a miskolci Herman Ottó Múzeum régésze az 1960-as években végzett kutatások nyomán más véleményre jutott: szerinte az üregeket a kazár birodalomból kiszakadt és a magyarokhoz csatlakozó kabarok méhészkedő helyeként használták a XI-XV. század folyamán.

A leglátványosabb a kúpok és fülkéik a Setét-, a Csordás- és a Furgál-völgyben, a cserépfalui fenyéresalján és a Nemzeti Parkon kívüli területen Noszvajon, Szomolyán, Eger és Demjén környékén. Ezekhez hasonló látványosság a sályi "léleklyuk" és az ugyancsak riolittufába vájt cserépváraljai üregek sora is. Ezek egykori szerepét még nem tisztázták.

A Nemzeti Park területéig gazdag középkori történeti emlékekben: várak és más épületek maradványaiban. A felsőtárkányi Várhegy, továbbá az Odorvár, Cserépvár, Latorvár, Szarvaskői-vár, Éleskő vára, Gerennavár, Dédesvár elnevezései őrzik a hajdani, többkevesebb harcot látott kisebb-nagyobb erősségek, várak emlékét. A közelben, de már a Nemzeti Park határain kívül található két nagy és híres, ma műemléki védelemben részesített várunk: az egri és a diósgyőri. Fénykorukban e várak urai a Bükk-hegységet is birtokolták.

A középkori egyházi célú építkezések - főleg cisztercita és pálos kolostorok - rommaradványai szintén gyakoriak. Ilyenekkel a Bélkő alatt, a felsőtárkányi Barát-réten, Felnémeten, az Eger-patak völgyében Szentléleken, továbbá Miskolcon és Kácson találkozunk.

Gazdag a terület ipartörténeti emlékekben is. A XVIII-XIX. század iparosodásának emlékeit őrzi a szilvásvárad Szalajka-völgyben az egykori öntöttvasgyártás és üveghuták helyszíne, továbbá a Máriabánya. Történészeink szerint az ózdi vasgyár őse működött itt az 1770 és 1800 közötti esztendőkből. Ipartörténeti emlékeknek számít a Hámori-tó is, amelyet 1813-ban létesítettek; 400 000 köbméter vízzel a régi vasgyár gépeit hajtották. A tó-tól északra a Garadna-völgyben találjuk egyik legérdekesebb helyreállított ipartörténeti műemlékünket: a Fazola Frigyes által létesített őskohót. Romjaiban fennmaradt a Gyerityán-völgyben a múlt század végén még üzemelő, híres Suselka-féle üveghuta is.

A Bükkkel kapcsolatos természeti és történeti ismeretek mentésére és bemutatására múzeumi hálózat van kialakulóban a területen. Már működő intézmények: Lillafüreden, a nagy tudós egykori lakóházában a Herman Ottó Múzeum, a Kohászati Múzeum Felsőháromban, a massai őskohó, és a szilvásvárad Szalajka - Horotna-völgyben a Szabadtéri Erdészeti Múzeum

Tájképi értéke

A Bükk-hegység országunk sajátos, igen vonzó természeti adottságokkal rendelkező tájegysége. Együtt van itt minden, amit a természetszerető ember keres: merész hegygerincek és szelid lejtők, eget ostromló szirtek és mély szurdokvölgyek, szeliden csobogó források és rohanó vízü patakok, változatos, gazdag növényzetű hatalmas erdők és sokvirágú színes rétek, mezők, harsogó madárhang és vadak suhanó szökellése. Mindez sürrün változó, megragadó látványban tárul a hegyben barangoló, szépre és felüdülésre vágyó ember elé. Részesedni benne nagyhatalmú élmény.

Szigorúan védett területei

a dédesi vár környéke, a Csondró-völgy és a látókövek, a Garadna-oldal és a Háromkúti völgy, a Sebesvíz völgye, a Jávorkút környéke, a Nagymező, a Balla- és a Gúnya-völgy, a cserépváraljai Kő-völgy, a Hór-völgy, az Ablakoskő- és a Leány-völgy, a kövek vonulata, a Szalajka-völgy, a felsőtárkányi Várhegy, a Szarvaskő és az Imókö.

II. TÁJVÉDELMI KÖRZETEK

1. Lázberci Tájvédelmi Körzet

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 10 község területén terül el. Nagysága: 8510 hektár; ebből szigorúan védett: 683 hektár. Természetvédelmi kezelője: az Északmagyarországi Vízügyi Igazgatóság, Miskolc.

Az Upponyi-hegységben az 1960-as évek elején létrehozták a vizgazdálkodási ágazat egyik reprezentatív létesítményét: egy 60 hektárnyi területű, 5,8 millió köbméter víztömegű mesterséges tavat - víztározót -, amely a környék települései közel 100 000 lakójának ivóvizét biztosítja. Vízét a tó két ágon kapja: a Bükk-hegység nyugati oldala felől a Szilvás-, majd a Bán-patakon, a dombvidék felől pedig a több ágából összefolyó Csermely-patakon keresztül. A bükki folyás Dédestapolcsány, a dombvidéki Uppony felől ömlik a tározóba. A tóból kivezető ág Bánhorvátit és Nagybarcát érintve Vadna község mellett a Sajóba torkollik. A tó nem csak gazdaságilag, hanem tájképileg is jelentős: a nagy vízfelület az erdőkkel koronázott alaphegység s különösen az Upponyi-szoros szurdokvölgyének körzetét kellemesen harmonizálja. A tájvédelmi körzetet a közelében fekvő községeket összekötő utak, északon a Sajó folyó határolja.

Területének nagy része rendkívül változatos formájú. A Sata - Borsodbóta - sajómercei között jobb oldalon, a meredek hegyoldalakon festői szépségű az odatelepített fekete-fenyők cserrel és más lombosfa fajokkal övezett sötétzöld csoportja, a hegy lábazati réssein legelő, keskeny szántóföldi parcellák színesítik a tájat. A mélyebb ismeretre nem törekvőt is minden útforduló után rabul ejti a vidék változatos szépsége.

A tó foglalata az Upponyi-szigethegység, amely északnyugat felől átmeneti öv révén csatlakozik a Bükk-hegységhez. Kialakulása Balogh K. szerint az alsó karbonban történt. Alapja kristályos mészkőből, homokos agyagpalából, homokkőből és vulkáni tevékenység során keletkezett diabázttufa és diabázsláva áttörésekből áll.

A terület földrajzi érdekessége a 4-500 m hosszúságú Upponyi-sziklaszoros. Szurdokvölgy ez, karsztos jellegű meredek sziklafalakkal, "kőgomba"-képződményekkel, kőfülkékkel, a völgy aljában forrással.

A környék a paleobotanika fontos lelőhelye. Andreánszky G., Legányi F. és Rozsnyói M. feltárásai révén a szármata flóra sárgás és fekete színű, szép, kővült növénymaradványai kerültek itt elő a fehéres színű tufitrétegből. Néhány jellemző faj: *Ginkgo adiantoides*, *Gliptostrobus europaeus*, *Parrostis gagifolia*, *Betula* cfr. *lenta*, *Betula prisca*, *Alnus feronise*, *Fagus* sp., *Fagus* cfr. *orientalis*, *Pterocarya denticulata*, *Populus* sp., *Populus balsamoides*, *Populus mutabilis*, *Ulmus* sp., *Ulmus plurinervia*, *Ulmus longifolia*, *Zelkova ungeri*.

Botanikailag a körzet - csakúgy, mint a Bükki Nemzeti Park - a Pannonicum flóratartomány Északi Középhegység flóraidékének (Matricum) Bükk flórajárásához (Borso-dense) tartozik s kitűnik - főleg az Upponyi-szoros és környéke - lágyszárú növényzetének gazdagságával. Itt élő érdekesebb fajok: vetővirág (*Sternbergia colchiciflora*), cseh tyúktaraj (*Gagea bohemica*), sziklai perje (*Poa badensis*), szürke napvirág (*Helianthemum canum*), erdélyi nyúl farkfü (*Sesleria heuffleriana*), hegyi ternye (*Alyssum montanum*), bögrevirág (*Campanula sibirica* ssp. *divergentiformis*), tüskés ördögbockor (*Caucalis platycarpos* ssp. *muricata*), pongyola harangvirág (*Campanula sibirica*).

A terület állatvilága még feldolgozást igényel. Kedvelt nagyvad-terület, ahol a szarvas (*Cervus elaphus hippelaphus*), az őz (*Capreolus capreolus*) és a vaddisznó (*Sus scrofa*) őshonos. Ragadozó madarai kiemelkedő értéket jelentenek. El itt a vörös kánya (*Milvus milvus*), a barna kánya (*Milvus migrans*), a karvaly (*Accipiter nisus*), a gatyás ölyv (*Buteo lagopus*), az egerészölyv (*Buteo buteo*), a kerecsensólyom (*Falco cherrug*), az erdei füles bagoly (*Asio otus*), a kuvik (*Athene noctua*). Az upponyi szurdok szikláin néha megjelenik a vándorsólyom (*Falco peregrinus*) is.

A terület történeti emlékei is említésre méltóak. Sajóvelezd határában a Vártető-dűlőben középkori eredetű várrom maradványa áll, a Vízköz-dűlőben a "Dede-vár" romja, a Kalica-dűlőben ismeretlen korú vármaradvány látható.

A tájvédelmi körzet határán elhelyezkedő Bánhorváti községhez tartozó bánfalvai Plathy-kastély 1752-ből, és a XIV. századi gótikus eredetű alapokra épült fagalériás tornyú református templom - melyet 1789-ben emeltek - országos jelentőségű műemlék. Az említett kastélyban élt és halt meg Kazinczy Gábor (1848-1864), irodalmunknak klasszikus műfordításai révén ismert alakja.

A tájvédelmi körzet két övezetre oszlik. A belső övezet a víz maximális duzzasztási szintjétől (202,3 m AF) mért 20 m-es távolságban a tó teljes parti sávjára terjed ki.

2. Hollókői Tájvédelmi Körzet

Észak-Magyarország legkisebb területű tájvédelmi körzete Nógrád megyében. Nagysága: 141,2 hektár. Természetvédelmi kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Egri Állami Erdőrendezősége, Eger.

A Cserhát-hegység szelidebb térszíni formájú dombjai között fekszik Hollókő község s mellette magasodnak Hollókő várának romjai. A várhegy alatt elterülő Ófalu középkori település; templomát már 1342-ben kelt okirat is említi. Bár idők során sokszor pusztította tűzvész, a település megőrizte hajdani szerkezetét.

A házak keskeny szalagtelteken, fésűs beépítésben, az utcára merőlegesen sorakoznak. Kőalapú, pórfödemes épületek, jellegzetes, csonkakontyos, deszkaoromfalas nyereg-tetővel. Utcai és udvari homlokzatukon faoszlopos, deszkamellvédés tornác húzódik végig.

Templomával és régi palócházaival az Ófalu műemléki védettséget élvez; ma élő "falmúzeum".

Hollókő várát a feltevések szerint a Kacsics nemzetség Illés ága építette. Létezéséről egy 1313-ban kelt adománylevél az első írásos emlék. 1327-ben Károly Róbert Szécsényi Tamásnak ajándékozta, a XV. század elején pedig már a husziták birtokolják. Itt egyezkedett Giskra huszita vezér Hont és Nógrád vármegyékkel.

1550-ben a vár ura az a Kapitán György, aki a bujádi mezőn párviadalt vív Hubián agával. A viadalt Tinódi Lantos Sebestyén históriás énekben örökíti meg.

További hányatott sorsa: 1552-ben Ali basa harc nélkül elfoglalja, 1593-ban visszaveszik a magyarok, 1663-ban ismét török tulajdonná válik s az is marad 1683. évi felszabadulásáig. 1711-ben I. Lipót császár parancsára lerombolják; egy 1718-as leírása is romként említi.

Romjait az Országos Műemléki Felügyelőség 1966-69-ben tárja fel. A feltárás láthatóvá teszi a vár kaputornyát, a külső várudvart közepén a vízgyűjtővel, ötszögletes tornyát és a belső vár falait.

A falu és a vár környezete fás legelő és 1860-ban kisparcellákra osztott mezőgazdasági terület. Ezek adják a régi település képét őrző műemlékegyüttes természeti környezetét.

III. TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK

Az e fejezetben megemlítendő huszonegy természetvédelmi egység három megye területén helyezkedik el. Közülük kettő (1-2.sz.) Nógrád megyében, hét (3-9.sz.) Heves megyében, tizenkettő (10-21.sz.) Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található.

1. Salgóvár

Nagysága: 129 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Egri Állami Erdőrendezősége, Eger.

A Karancs és a Medves kisterületű vulkanikus hegycsoportjában a pliocén végi kitörés emlékeit őrző bazaltvulkánok között a legjellegzetesebb a Salgó (625 m), amelynek tetején várrom található. A terület a vulkáni hegységek táját jellemző szépsége miatt kedvelt kirándulóhely.

A várromból északkelet felé a Somoskői várromra (amely már az ország határán túli területen áll), nyugat felé a Karancsra, kelet felé a Medvesre nyílik vonzó kilátás. Délnyugat felől Salgótarján modern városa, majd a Cserhát-hegység látszik ide. Körben erdőborította hegyoldalak terülnek el.

A várat valószínűleg a Kacsics nemzetségbeli Simon bán építette 1271-ben. Később a Szécsényiek, majd a husziták birtokába kerül, akiktől Mátyás király elfoglalja. Több főúri család után a Balassák birtokolják. A török 1554-ben meghódítja, tőle 1593-ban Pálffy Miklós veszi vissza. Ma csak kapujának, lakótornyának, s egyik ötszögletű tornyának falrészletei láthatók.

1845-ben felvidéki útja során megfordult itt Petőfi Sándor; emlékét márványtábla örökíti meg. A vár szép fekvése, a róla szóló regék ihlették őt Salgó című költeményének megírására.

1919-ben a Magyar Tanácsköztársaság dicsőséges napjai ezen tájon néhány nappal túlélték az országos 133 napot. A második világháború végén a magyar partizáncsapatok a környéken vívtak véres csatát.

Tájképi értéke mellett tehát irodalmi és történelmi emlékhely is.

2. Ipolytarnóci ősmaradvány-lelőhely

Ipolytarnóc község határában terül el 156,8 hektáron. Kezelője: az Országos Természetvédelmi Hivatal.

"1837-ben járt a nógrádi tájakon Kubinyi Ferenc, a kutatások pártfogója és mecénása. A pásztorok kalauzolták el a "kőhidhoz", az akkor még közel 42 m hosszú kövesedett fatörzshöz." ... írja posztumusz könyve (Expedició az időben) első oldalán a terület szenvédelmes kutatója és szakírója Tasnádi Kubacska András. Kubinyi látogatása óta majd 150 év telt el, a 120 cm átmérőjű és több mint 46 m hosszú megkövesedett fatörzs elenyészett, de felfedezése elindította azt a földtani-öslénytani kutatás-sorozatot, amely a Botos- és a Borókás-vizmosások környékét világhírűvé tette.

1900-ban Tuzson János és Böckh Hugó figyelmét erdészek hívták fel arra a kövült fatörzs szomszédságában elbukkant lábnyomos homokkő-lapra, amely e területnek szintén nemzetközi érdeklődésre számotartó fontos leletévé vált. A homokkőréteg ugyanis a mintegy 23 millió évvel ezelőtti miocén korban élt állatok nyomainak tömegét őrizte meg. Ma a Magyar Állami Földtani Intézet folyosóinak falában és disztermében, valamint a Természettudományi Múzeum öslénytani kiállításában látható a kiemelt homokkőtömb, egy-egy reprezentatív nagyobb darabja. A Földtani Intézet bejáratának belső terében van elhelyezve a megkövesült fatörzs (*Pinus tarnociensis*) egy darabja is.

A vizmosások a földtörténeti múlt több fontos jelenségét hozták felszínre ezen a területen. Egymás mellett tanulmányozhatók itt az egykori tengerpart képződményei, a szárazulattá válás, a nagy intenzitású vulkáni tevékenység emlékei és a miocén kori élet különböző nyomai.

Tasnádi Kubacska szerint a terület lokális forrásterület volt, amelynek vizéhez inni és dagonyázni jártak az egykor ott élt állatok, köztük kétféle ősrzszarvú, két ősszarvas-fajta, ősmányos és háromfajta madár-ős. Bartók Lajos szerint ... "az ipolytarnóci cá-pafogas lelőhely, a kovásodott famaradványok, a lábnyomos homokkő és a gazdag ősnő-vény-lenyomat anyag előfordulása térben és időben annyira közel fekszik egymáshoz, hogy az "anyakőzet" nagy különbözőségét csakis a tenger és a szárazföld érintkezésével lehet értelmezni, vagyis Ipolytarnóc "nevezetességei" ezért fordulnak elő kis területen, mert a cápatetemek a partra sodródtak, az egykor 50 méter magasságot is elérő fenyőfa a ten-gerközeli partövben élt, az emlősök és a madarak a tenger strandján járva az iszapos ho-mokban hagyták vissza lábnyomaikat, az ősnövények részben a tengerparti mocsarakban, részben a szárazabb, de még nedves parti sávban éltek".

Az újabb kutatások során egy kámforfás pálmaliget maradványai és újabb kovás, opá-los fatörzsek is előkerültek. Várható, hogy egyes helyeken, a fedőréteg eltávolításával to-vábbi állatnyomokra, esetleg csontmaradványokra, és az élet más olyan emlékeire buk-kanunk, amelyek tovább bővítik a miocén kori élővilágról alkotott ismereteinket.

Az Országos Természetvédelmi Hivatal a területet saját kezelésébe vette és több mint 10 millió forintos beruházással teremti meg a nagyközönség számára bemutatásának fel-tételeit.

3. A gyöngyösi Sárhegy

Gyöngyös, Abasár és Visonta községek határában terül el. Nagysága: 186 hek-tár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Állami Erdő-rendezősége, Eger.

Az 500 m magas Sárhegy a Mátra déli peremének szigetszerű, denudált, vulkánikus eredetű tömbje. Teteje lapos, fennsíkyszerű.

A Mátra florisztikailag legjobban megkutatott területe. Neves botanikusok egész sora: Kitaibel, Vrabélyi, Borbás, Janka, Simonkai, Degen, Lengyel, Soó, Máthé, Kovács M. és még sokan mások közöltek innen adatokat.

Délre néző lejtőin az Alföld éghajlati hatása érződik. Flórája melegkedvelő, szubme-diterrán elemekből, számos az Alföldre jellemző növényfajból áll; növénytani jellegű ter-mészeti érték.

Az eredeti növénytársulás itt a tatárjuharos erdőössztyepp (*Aceri tatarico - Quercetum*) volt. A szőlőtáblákat ma molyhos tölgy (*Quercus pubescens*) foltok övezik, a cserjésekben a csepleszmegegy (*Cerasus fruticosa*), buglyos kocsord (*Peucedanum alsaticum*) és a sziki kocsord (*Peucedanum officinale*) keresett menedéket. Itt virít a koloncos gyökerű macs-kahere (*Phlomis tuberosa*), a kékvirágú pusztai meténg (*Vinca herbacea*) és a közönséges borkóró (*Thalictrum minus*) is.

Ugyancsak a déli oldalon köves, sötétszínű vázatalajon társulást alkot az érdes perje (*Poa scabra*). Ez a pannón-kárpáti endemikus növényfaj az Északi Középhegység keleti hegyeinek és Szlovákia andezitszikláinak flóraeleme. A fajszegény társulás gyakori növé-nyei: *Melica ciliata*, *Thymus glabrescens* és a különböző *Sedum*-fajok.

Növényritkaságok: hosszúlevelű árvalányhaj (*Stipa stenophylla*), piros kigyószisz (*Echi-um rubrum*), kékvirágú atracél (*Anchusa barbellieri*), deres buvákfü (*Buplerum pachno-spermum*), piros golyaorr (*Geranium sanguineum*), szürke nyúlkapor (*Trinia glauca*), e-züstös utifű (*Plantago argentea*). A pusztafüves lejtőkön (*Pulsatillae - Festucetum rupi-colae*) a Mátra flórájából csak itt fordulnak elő: kakukk-homokhúr (*Arenaria serpyllifo-lia*), sárlóboglárka (*Ceratocephalus testiculatus*), magvasodró (*Crupina vulgaris*), magyar kutyatej (*Euphorbia pannonica*), magas gubóvirág (*Globularia aphyllanthes*), ragadós mécs- virág (*Melandrium viscosum*).

A Sárhegy északi lejtőjének süllyedékében (vulkáni kráterben?) terül el a Szent Anna tó, amelyben már csak időszakos a víz. Környékének flórája és faunája sajátos. A tavat nádas és a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*) övezi; itt él az országosan ritka bálnási sás (*Carex bukkii*); partján terem a buglyos boglárka (*Ranunculus polyphyllus*) és a sziki boglárka (*Ranunculus lateriflorus*).

A tó közvetlen környékének lepkefaunáját Jablonkai József kutatásai nyomán ismerjük. Általa közölt ritkább lepkék: sáfránylepke (*Colias crocerus*), farkasalma lepke (*Zerynthia*

polyxena), tarka medvelepke (*Eucharia casta*), barna gyapjasszövő (*Eryogaster lanestris*), sárga gyapjasszövő (*Eryogaster catax*), élénksárga őszibagoly (*Xantia croceago*), tarka zöldbagoly (*Dichonia aprilina*), tavaszi fészűsbagoly (*Perigrapha i-cinctum*), olajbarna őszibagoly (*Agrochola humilis*), kecskefűz őszibagoly (*Agrochola lota*), búzavirág őszibagoly (*Agrochola lychindis*), lápi lándzsásbagoly (*Sedina buettneri*), nagy nádibagoly (*Archanara spergani*), óriás nádibagoly (*Rhizedre lutosa*), sárga tölgybagoly (*Dicycla oo*), nagy gyékénybagoly (*Phragmitiphila typhae*), változó sásbagoly (*Arenostola fruxa*), ametisztbagoly (*Telesilla amthystina*), mocsári biborbagoly (*Callogonia virgo*), ezüstfoltos csuklyásbagoly (*Cucullia argentea*), kórisfa övesbagoly (*Catocala diversa*), sokszávu araszoló (*Euphya polygrammata*), lápi galajaraszoló (*Orthonama lignata*), acélszínű zuzmószövő (*Gnophira rubricollis*), továbbá: *Dyscestra evidens*, *Epilecta linogrisea*, *Conistra fragariae*, *Rileyiana fovea*, *Dichonia aeruginea*, *Atethmia centrigo* (*xerampelina*), *Atethmia ambusta*, *Cosmia lutea*, *Enargia abluta*, *Phragmitiphila mexa*, *Lygris mellinata*, *Cidaria rubuginata*, *Lignoptera fumidaria*, *Chondrosoma fiduciaria*.

4. A siroki Nyires-tó

Sírok község határában fekszik; területe: 23 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezéstudományi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Eger.

A Darnó-hegy északkeleti lejtőjén, a községtől körülbelül 1 km-re található a 9000 m² felületű Nyires-tó, amely az ország egyik legérdekesebb tőzegmohás lápja.

A lápok a többi állóvíztől fizikai-kémiai és biológiai szempontból elütnek és a Föld minden táján eléggé egyforma képet mutatnak. Vízük elektrolitokban - különösen mérszében - szegény, erősen savanyú kémhatású. A dagadó lápok pH értéke 3,5-4,5 között változik.

A láp növényzete a tőzegben gyökerezik. A tőzegebomlás sok CO₂-ot juttat a vízbe és szén-savval telíti. A túltelítettséget segíti a mikroorganizmusok asszimilációja is.

A dagadóláp az erdőben mint tisztás tűnik fel. A partról a fák megpróbálnak a láp irányában előrenyomulni; kevés sikerrel.

A tó uralkodó növényfajlata: *Carici larioicarpae* - *Spagnetum recurvi*. A mohaszőnyeget a *Sphagnum palustre*, *Sphagnum recurvum*, *Sphagnum subsecundum*, *Sphagnum magellanicum* alkotják. A *subsecundum* faj legközelebbi termőhelye a Dunántúlon ismeretes, a *magellanicum* fajnak a Nyires-tó a harmadik ismert termőhelye Magyarországon.

Ritka virágosnövény fajok: szőrös nyír (*Betula pubescens*), hüvelyes gyapjúsás (*Eriophorum vaginatum*), gyapjasmagvú sás (*Carex lasiocarpa*), lápi rence (*Utricularia bremii*).

5. Szöllőskéi erdő

Községhatár: Eger. Területe: 63,7 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezéstudományi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Eger.

Eger városától kelet-északkeleti irányban 6 km távolságban a síkfőkúti műút közelében fekszik ez a 65 éves sarjeredetű homogén cseres-tölgyes erdőfajlata (*Quercetum petraeae - cerris*), amely az UNESCO programhoz tartozó, a Magyar Tudományos Akadémia által irányított "Man and Biosphere" című téma kutatási területe.

Az itt kutatott résztema: "A dombsági tájakra jellemző tölgyes ökoszisztéma időbeni komplex kutatása a természettestől a kultúrállapotig." A munkát közvetlen szervezője a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Növénytan Tanszéke, melynek irányításával 23 különböző kutatóhely (egyetemek, főiskolák, szanatórium, múzeumok és MTA-intézetek) 73 munkatársa dolgozik a területen. A legfontosabb vizsgálati feladatok a következők:

I. fázis. A modellterületen a jelenlegi természetes ökoszisztéma vizsgálata. Kutatási idő: 7-8 év. Kutatási cél: Az ökoszisztéma szerkezetének, szerves-anyag produkciójának felmérése, produktivitásának és feltételeinek, a változások okainak és következményeinek vizsgálata.

II. fázis. A természetes ökoszisztéma-állapot megszüntetése után kialakuló helyzet vizsgálata. Kutatási idő: 3-4 év. Kutatási cél: a beavatkozás különböző méreteinek környezetváltoztató hatása a modellterület természetes erdőjének kitermelése után.

III. fázis: A bioszféra adottságainak legjobban megfelelő mesterséges táj kialakítása és annak vizsgálata. Kutatási idő: kb. 10 év. Kutatási cél: a legkedvezőbb mesterséges művelési módok és kultúrökoszisztéma kikísérletezése az alapmodell területén, olyanoké, amelyek regionális szinten más hasonló adottságú tájakra is kiterjeszthetők.

A 15-20 évre tervezett kutatómunka 1 hektáros modellterületen folyik. Indoklása a programtervezetben: "Ha az ember továbbra is létezni akar, alapvető fontosságú, hogy megfelelőbb ismeretei legyenek a világ ökoszisztémjeiről, ismerje azok jellemzőit, struktúráját, funkcionálását, produktivitását, zavaró körülményekkel szembeni toleranciájának hatásait.

6. Kerecsendi erdő

Kerecsend község határában fekszik, területe: 106 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Eger.

1955-ben a Bükk-hegység vegetációtérképezése idején Zólyomi Bálint fedezte fel munkatársaival ezt a reliktum-erdőt, melyet tatárjuharos lösztölgyes (*Aceri tatarico - Quercetum*) néven ismer a tudományos világ, s melynek feltárásával sikerült rekonstruálni az Alföld-peremi löszhátak egykori erdejét.

Lombkorona szintjében uralkodó a *Quercus pubescens*, elegyedik vele a *Quercus robur*, a *Quercus petraea* és a *Quercus cerris*. A fáva nőtt *Acer tataricum* az *Ulmus minor* és az *Acer campestre*-vel együtt alkotja az előbbivel összefolyó alsó lombkoronaszintet. Cserjeszintje dús; az aljnövényzetben sok és jellemző az erdőssztyepp-növény, tömeges a mészjelző *Lithospermum purpureo - coeruleum*.

Összehasonlító tanulmányok alapján kitűnt, hogy a kerecsendi erdő egyik tagja Délkelet-Európa sztyep-tölgyeseinek. E tölgyesek a Bécsi-medencében, Dél-Szlovákiában, az egész Alföldön, az erdélyi Mezőségen, Észak-Bulgáriában voltak honosak és Romániában egészen a Volga vidékéig terjedtek.

Az Alföldről való eltűnésüket a növényföldrajzi szakirodalom a török hódoltság idejei erdőirtásokkal magyarázza. Ennek ellene mond az a tény, hogy a török hódoltság utáni időkben, a XVIII. század közepén és végén végzett térképezések a hevesi sikon még kiterjedt, azóta azonban nyom nélkül eltűnt tölgyeserdőket mutatnak ki. Valószínűbbnek tűnik, hogy az Alföldön a múlt század búzatermesztési törekvései számolták fel azt az eredeti vegetációt, melynek értékes emléke ez a természetvédelmi terület.

7. Az erdőtelki arborétum

Községhatár: Erdőtelek. Területe: 2,88 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Eger.

A község közepén 1715-ben épült Buttler-kastélyhoz (ma iskola) tartozó területen található. Észak-Magyarország legjobban ápoltt, legrendezettebb arborétuma. A század elején Kovács József orvos - egyben elismert botanikus - létesítette, az 1970-es évektől kezdve a Fővárosi Kertészeti Vállalat gondozza és gyarapítja. Elsősorban dendrológiai gyűjtemény. Néhány különlegességét az alábbiakban Papp József 1953. és 1973. évi felmérő munkája nyomán sorolom fel:

Pinus bungeana. Hosszúéletű háromtűs, ezüsttörzsű fenyő; Kinából származik. - *Torreya californica*. Kaliforniai nagymagvú tiszafa. Termései nagyok, diószerűek. - *Ginkgo biloba*. Páfrányfenyő. Itt élő két nővirágú példánya az országban a legnagyobbak közé tartozik. - *Juniperus sabina*. Nehézszerű boróka. Ritka nagy példány: lombzatának átmérője meghaladja a 20 métert. - *Quercus turneri* és *Quercus pseudoturneri*. Téli zöld tölgyek; a tölgy-gyűjtemény legértékesebb darabjai. - *Zelkova serrata*. Keaki szil; japáni eredetű, az országban csak néhány példánya él. - *Acer monspessulanum*. Francia juhar. A szakkönyvek kistermetűnek mondják, itt nagytermű. - *Acer mandschuricum*. Mandzsui juhar. Termése nálunk nem érik be. - *Tilia euchlora*. Krimi hárs. - *Tilia mandschurica*. Mandzsui hárs. - *Tilia mongolica*. Mongol hárs. - *Campsis grandiflora*. Trombitacserje. Keletázsiai származású.

A kert ékességei közé tartoznak a tiszafa- (*Taxus*) változatok, az örökzöld növény fajok (*Ilex*, *Mahonia*, *Mahoberberis*, *Buxus*, *Lonicera*, *Ruscus*, *Yucca*, *Hypericum*, *Hedera*, *Vinca* stb.) és változataik. Gazdag a választék *Syringa*, *Berberis*, *Viburnum*, *Rosa* és *Evonymus* fajokból és változatokból is. Tavasszal és nyáron az együttes szépségét és látványosságát sok lágyszárú virágzása emeli.

Az arborétum fa- és cserje-fajainak száma: kb. 600.

8. A pélyi madárrezervátum

Községhatár: Pély. Területe: 699,7 hektár. Kezelője: az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Debrecen.

Tisza-ártéri terület Tiszaszűly községtől északra, botlító fűzesekkel tarkított, mocsaras vízfelzsinékkal és két nagyobb nyár (*Populus nigra*) erdővel. Az aljnövényzetben a lila virágú réti fűzény (*Lythrum salicaria*), a nagy csalán (*Urtica dioica*), a hamvas szeder (*Rubus caesius*) és az ámorfa (*Amorpha fruticosa*) tömegei teszik áthatolhatatlanná az ember számára a terepet.

Élőhely szempontjából négy részre osztható. Az erdő a zavartalan költőhely. A fákkal tarkított rét látja el a ragadozókat táplálékkal. A rét fűzése a kirepült kiskócsag-fiak kedves gyülekező helye. Néha olyan tömegben lepnek el egy-egy fát, hogy a hófehér madártestek között a lomb zöldje csak itt-ott látszik. A legbecsesebb élelembázis az ún. Gónát és a Holt-Tisza. Mindkettő lefolyástalan nagy mélyedés, amelyben áradás után visszamarad a víz. Halakban és béka-félékben gazdagok.

Az 1976. évi madártani felmérés 82 madárfaj jelenlétét állapította meg a területen. Tömegesen fészkel itt a bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), a kiskócsag (*Egretta garzetta*) és a szürke gém (*Ardea cinerea*). Észlelték az üstökös gém (*Ardeola ralloides*), a fekete gólya (*Ciconia nigra*) és a ritka énekesalkatú: a halvány geze (*Hippobolais pallida*) fészkelését is. Tavasszal felhőnyi rajokban kelnek szárnyra a legkülönbözőbb vízi madarak, köztük szép számú vörös gém (*Ardea purpurea*) és 2-3 nagy kócsag (*Egretta alba*) is. Ősszel elidőznek itt a kanalasgémek (*Platalea leucorodia*), vonuláskor pedig szintén nagy tömegben látható a pajzsos cankó (*Philomachus pugnax*), a szürke cankó (*Tringa nebularia*), az erdei cankó (*Tringa ochropus*), a réti cankó (*Tringa glareola*), a billegető cankó (*Actitis hypoleucos*), a füstös cankó (*Tringa erythropus*), a havasi partfutó (*Calidris alpina*), a sárszalonna (*Gallinago gallinago*), a parti lile (*Charadrius hiaticula*), a nagygoda (*Limosa limosa*), a póling (*Numenius arquata*). Néha a guvatot (*Rallus aquaticus*) is sikerült megfigyelni.

A lakott helyektől távol eső terület az idősebb lakosok szerint 100 éve madárparadicsom; állattani természeti értékként került védelem alá. A közelben létesült Tisza II. vízlepcső növekvő vízfelülete várhatóan újabb nagy vonzást fog jelenteni a költő és vonuló madarak számára e térségben.

9. A tiszafüredi madárrezervátum déli térsége

Községhatár: Poroszló. Területe: 1800 hektár. Kezelője: az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Debrecen.

A kiskörei víztározónak és mellékének délen a Poroszló és Tiszafüred között húzódó vasútvonallal, északon Borsod-Abaúj-Zemplén megye közigazgatási határával bezárt körzete. Területének nagyrésze hullámtér, mely gyakran kerül víz alá. E helyeken is azonban ősi erdőfoltok - mint amilyen a Tiszád híres 200 éves kocsányos tölgy (*Quercus robur*) csoportja - maradtak fenn. Az erdőben buja növényzet tanyázik s a víz visszavonulása után kivirágzanak a rétek is. Vízi, mocsári és réti élőhelyek változatják egymást.

Flórájában megtalálható a kornis tárnics (*Gentiana pneumonanthe*) és a debreceni édes torma (*Armoracia macrocarpa*).

Fűzeseiben mintegy 1000 fészekből álló bakcsó- (*Nycticorax nycticorax*) telep alakult ki, velük együtt fészkel itt a kiskócsag (*Egretta garzetta*) és a selyemgém (*Ardea ralloides*) is.

Élővilága alig kutatott. A víztározó megtöltésével kettős*változás várható a területen. Részben veszélybe kerülhet az itteni élővilág, ennek mentése komoly természetvédelmi gondoskodást igényel, ugyanakkor madártani jelentősége nőhet is: feltehető, hogy a Hortobágy európai hírv madárvonulási és gyülekező helyeinek kiegészítőjévé válik.

10. A füzéri Várhegy

Községhatár: Füzér. Területe: 20 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Eger.

A Zempléni-hegységben, a Nagy-Milic hegycsoport előterében: a Hegyközben kőzsákokból álló vulkáni kúp, tetején a füzéri vár romjával.

A vár szabálytalan alaprajzú, belső tornyos épület, két emeletre osztott gótikus kápolnával. Ennek alsó emelete dongaboltozatos és fényt csak lőrészerű ablakain át kap. A felső emelet bordás hálóboltozata már beomlott.

A legkorábbi Árpád-kori váraink egyike. Mohács után itt rejtgette Perényi Péter a királyi koronát, 1683-ban császári csapatok robbantották fel. A rom történeti érték.

A hegyoldal növényzete sajátos. Ritkaságai: a magyar kőhúr (*Minuartia frutescens*), a szirti páfrány (*Woodsia ilvensis*), a magyar perje (*Poa pannonica* ssp. *scabra*), a rózsás kövirózsa (*Sempervivum marmoreum*), és a pongyola harangvirág egyik alfaja (*Campanula sibirica* ssp. *divergentiformis*). Említésre méltó más növényfajok: parlagi és szürke rózsza, felvidéki csenkesz, barátszegfű, tarka imola, szirti ternye, magyar és törpe nőszirm, fürtös kötőrőfű, sárga kövirózsa.

A hegy tájképi értéke is számontartott.

11. A keleméri Mohos-tavak

Községhatár: Kelemér. Területe: 5 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Eger.

A Bükk-hegység és a Tornai-Karszt közötti halomvidék természeti ritkasága a Nagy- és a Kismohos-tó lápja. Suvadás folytán kialakult lefolyástalan mélyedésben keletkeztek, a Nagymohos-tó a jégkor végén, a Kismohos-tó későbbi időben.

Tőzegrétegekben évezredek növényzetének virágpóra konzerválódott, ennek vizsgálatával meg tudták állapítani az egykori erdők összetételét és időbeli változásait. Tudjuk, hogy a láp keletkezése idején fenyő és nyír élt a területen, ezeket a tölgy, a hárs és a szil állományai váltották fel. A bronzkor idején alakultak ki a mai gyertyános-tölgyes és bükkös erdők.

A tavak tájképi szépsége megkapó. A fakózöld, sárga és vöröses színű mohaszőnyeg felett fehér törzsű lápi nyírek ingadoznak.

Több jégkori növény-reliktum található itt, pl. az *Eriophorum vaginatum*, a *Nephrodium cristatum*, és a *Salix aurita*. Ritkább növényfajok: *Betula pubescens*, *Carex lasiocarpa*, *Polytrichum strictum*, *Carex elongata*, *Calamagrostis canescens*, *Menyanthes trifoliata*.

A láp szőnyegét hat tőzegmoha-faj alkotja; ezek így együtt az országban sehol nem találhatók meg. Közülük a *Sphagnum magellanicum* csak itt él.

12. A Baradla-barlang és környéke

Községhatár: Aggtelek és Jósvaló. A felszíni védett terület nagysága: 769 hektár. A barlang kezelője: a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Idegenforgalmi Hivatal. A felszíni térség kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőgazdasága, Miskolc.

A barlang triász kori mészkőrétegekben kialakult hatalmas cseppkőves üreg-rendszer, mintegy 22 km-es hosszúságával Európa egyik legnagyobb és legszebb barlangja. 16 km

hosszú aktív szakasza magyar területen húzódik, a Csehszlovákiába átnyúló "Domica" nevű ága már részben inaktív.

Három szintes patakbarlang. Földalatti élővizei - a Styx- és az Acheron-patak - néha elapadnak, néha barlangi árvizet is okoznak.

Tekervényes folyosók és hatalmas földalatti termek változatos és remek szépségű, gyakran monumentális méretű képződményeiben gyönyörködhetnek látogatói. Egy-egy cseppkő-képződmény elnevezése: Óriások terme, Mozdony, Tigris, Ponty, Angyalszárny, Anyósnyelv, Tánconló stb. a felfedezői által meglátott formákra utal. A legnagyobb méretű álló cseppkő a "Csillagvizsgáló"; magassága 25 m.

A barlangnak 3 bejárata van: Aggteleken, Jószaftónél és e kettő között a Vöröshónál. Az aggteleki a természetes bejárat, ezen át már az ősember is közlekedett; nyomait a "Fekete-terem" és a "Csontház" leletei őrzik.

A Baradla élővilágának feldolgozását Dudich Endre kezdte meg 1930-ban, alapvető munkájában 262 állatfajt ismertetett. A kutatás - megszakításokkal - azóta is folyik. Eddig mintegy 500 állat és növényfajt mutattak ki a barlangból, köztük olyanokat is, amelyek csak itt élnek.

A barlang hazai ága átlagosan 10-11 °C hőmérsékletű, levegőjének páratartalma 95 % körüli. A járatrendszerek levegőcseréje önszellőzéssel biztosított. A látogatóforgalom részére a barlangban járdákat, védőkorlátokat, hidakat, elektromos világítást, csónakázótavat, hangverseny-lehetőséget építettek ki.

A védett felszíni terület is több szembetűnő karsztjelenség őrzője. Ilyenek pl. a barlang aggteleki bejáratának "szálsziklája", az Aggteleki-tó, a Vöröshón, a medvesziklák, a karmezők, a töbörörök, a kalácskövek stb.

13. A Béke barlang és környéke

Községhatár: Jószaftó. Védett felszíni terület: 643 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Eger.

1952-ben fedezték fel a mintegy 10 km hosszban feltárt vizes cseppkőbarlangot. A Baradlához hasonló, de fiatalabb keletkezésű. Lényegesen aktívabb, mivel benne állandó patak folyik.

A barlangrendszer egy fő- és több mellékágából áll. A főág szélessége 4 m, magassága 8-10 m. Több nagy terme van. Cseppkőekben gazdag. Sajátos képződményei a mésztufagátak és az általuk visszaduzzasztott természetes tavak. Élővilága a Baradláéhoz hasonló, de néhány speciális faja is előkerült.

A barlangban légzőszervi megbetegedések kezelése folyik, mivel mikroklímája gyógyhatású. Magas páratartalmú levegője igen tiszta és egyenletes hőfokú.

14. A Szabadság-barlang és környéke

Községhatár: Égerszög. Védett felszíni terület: 210 hektár. A védett térség kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Miskolc.

Abban az északnyugat felől hosszban elnyúló mészkővonulatban fekszik, amely 2-3 km szélességben húzódik Aggtelek és Jószaftó között Égerszög és Teresztenye községeig. 1954-ben tárták fel. Bejárata a Pitits-hegy Dász-töbrében levő víznyelőben van. Feltárt szakasza: kb. 3 km. A Szinpetri határában levő Kecsekút-forrással van összefüggésben, de a járatrendszerben a forrásig még nem sikerült eljutni.

A barlang alapkőzete mészkő, melybe keresztirányban keskeny sávban dolomit ékelődött be. Ettől északra pannon rétegek helyezkednek el. E geológiai adottságok szabták meg a barlangrendszer változatos felépítését. Szűk, kanyonszerű folyosók, lapos kúszóágak, hatalmas termek és bonyolult folyosórendszerek jellemzik.

Cseppkőképződményei - különösen egy 1 km hosszú látványos szakaszán - igen változatosak, csillogó tisztaságúak. Ritka szépségűek a benn folyó Gyöngy-patak tufagátjai.

15. A Vass Imre barlang és környéke

Községhatár: Jósvaló. **Védett felszíni terület:** 12 hektár. A barlangot a Vizgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet kutatóállomása, a védett térséget a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Miskolc kezeli.

A jósvalói Kistohonya-forrás vízrendszeréhez tartozó patak-barlang; 1955-ben tárták fel. A Szádvárborosa felől húzódó felsőtriász mészkőtömegnek abban a legdélibb sávjában alakult ki, amely átlag 1 km hosszúságban és 25 m szélességben benyomul a Jósvaló irányában fekvő dolomitömegek közé. Járatain az eredeti hasadékkjelleg látszik: többnyire háromszög alakúak.

Változatos árnyalatú, de zömökben vörös színű képződményeinek különlegességei: a két méter hosszúságot is elérő cérna-cseppkövek, a többszörösen megcsavarodott cseppkőzászlók, a szivacszerűen korrodált sziklatömbök és a függőlegesen barázdált agyagpiramisok. Jellemzőek mésztufagátjai, cseppkő-lefolyásai és a nagy lapokban kiváló mészkőformái is.

16. Az istvánkúti nyires

Községhatár: Háromhuta. **Területe:** 8 hektár. **Kezelője:** a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Miskolc.

A Zempléni-hegység jellegzetes színezetűje az istvánkúti nyires, ahol egy 70 éves nyírest 25-30 m magas ősbükkös vesz körül. Sajátos botanikai érdekesség ez, magashegységi nyireseket jellemző növényzettel.

A kis térség faunája hazánk területén különlegességnek számít. Az itt élő lepkék közt sok az olyan magashegyi faj, amely nálunk csak itt fordul elő. Ilyenek pl.: *Arynnis laodice*. Az Amurtól az Uralig ismert. - *Palimpsestis fluctuosa*. Ritka közép-európai hegyvidéki faj. - *Phaesia dictaeoides*. Ritka közép-európai hegyvidéki faj nyiresekben. - *Oporinia automata*. Boreoalpin faj, csak nyíren és vörös fenyőn él. - *Enargia paleacea*. Ritka hegyvidéki faj. - *Eupithecia sinuosaria*. A Szovjetunió hegyvidékeiről ismert. - *Gelechia dziednyszczkii*. A Tátrából ismert faj. - *Gelechia lugubrella*. Skandináviai, észak-szibériai, kamcsatkai magashegységekben élő ritka faj. *Montescardia bolettella*. Magashegységi, kárpáti faj. - *Oecophora superior*. Csak az Erdélyi Sziget-hegységből ismert faj.

A terület további feltárása még sok hasonló érdekesség felfedezését ígéri.

17. A tornanádaskai park

Községhatár: Tornanádaska. **Területe:** 7 hektár. **Kezelője:** a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Miskolc.

Magyarország egyetlen élőfa-gyűjteménye, amelyet karsztos jellegű területen alakítottak ki. Hadik János építtette kastélya köré a kertművészet korabeli nyugateurópai nagyságaival. Különösen az egyidőben ültetett 100 fenyő- és tuja-fajból álló gyűjteménye volt híres. Az örökzöld és a lombhullató növényeket úgy telepítették, hogy helyenként az ősnövényzetet is meghagyták, s ezek mellett kora tavasztól késő őszig virító élőket és díszfűveket is elhelyeztek.

A II. világháború alatt és azt követő időkben a parkot sok károsodás érte, de még mindig több mint 40 fenyőfaj és változat megtalálható benne hasonló számú lombosfa és cserje-féle mellett. Növényritkaságai közül kiemelkedik egy szabályos növésű hatalmas mammutfenyő (*Sequoiadendron giganteum*), több Hemlockfenyő (*Tsuga canadensis*), háromféle Duglászfenyő (*Pseudotsuga*), valamint a 10 féle hamis-ciprus (*Chamaecyparis*) látványos csoportja.

A park nagyrésze az angol, a kastély előterében lévő területe a francia kertépítészeti irányzatot tükrözi. Kertművészeti érték.

18. A szomolyai kaptárkövek

Községhatár: Szomolya. Területe: 5 hektár. Kezelője: az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Bükki Nemzeti Park Igazgatósága, Miskolc.

A község mellett húzódó Kaptárkő-völgyben található a Királyszéke elnevezésű riolit-tömb és egy másik, kisebb kúp. A riolit-tömb tetejét lebányászták ugyan, de az épen maradt részeken még mindig megtalálható 90 ún. "kaptárfülke". Keletkezésük és múltbeli használatuk azonos lehetett a Bükki Nemzeti Park érdekességei között megemlített hasonló üregekéivel.

19. A tiszacsegei hullámtér

Községhatár: Ároktő. Területe: 600 hektár. Kezelője: az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Debrecen.

A Tisza-menti természetvédelmi térség Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe átnyúló területe a Hortobágyi Nemzeti Park szomszédságában. Részei:

Kiskácsás erdő. A Tisza jobb partján terül el. 10 hektárnyi 100 éves, kőrissel, nyárral elegyes kocsányos tölgyes (*Fraxino pannonicae* - *Ulmum*). A Tisza-ártér gémtelepeinek legnagyobbika itt alakult ki; mintegy 1000 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), 100 pár szürkegém (*Ardea cinerea*), 50-60 pár kiskócsag (*Egretta garzetta*), selyemgém (*Ardeola ralloides*) és kanalasgém (*Platalea leucorodia*) fészkel itt.

Kácsasziget. Ártéri rét, nagykiterjedésű kaszáló, öreg fűzekkel, évszázados tölgyekkel.

Holt-Tisza. Gazdag hínárvegetációjú morotvamaradvány. Elővilága tudományos érték.

Nagykácsás és Nagyerdő. Ártéri erdők, 100 éves kocsányos tölgyessel (*Fraxino pannonicae* - *Ulmum*) és őshonos fűz-nyár ligeterdővel (*Salicetum albae* - *fragilis*).

20. A tiszafüredi madárrezervátum északi térsége.

Községhatár: Négyes, Tiszabábolna, Tiszavalk. Területe: 500 hektár. Kezelője: az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Debrecen.

Az egyébként egységes tiszafüredi madárrezervátum csupán közigazgatási határral elválasztott északi, Borsod-Abaúj-Zemplén megye területére eső része. Külön jellemzése mellőzhető, a déli térség (9.) ismertetésénél elmondottak e területre is vonatkoznak.

21. A füzérradványi park

Községhatár: Füzérradvány. Területe: 140 hektár. Kezelője: a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Állami Erdőrendezősége, Miskolc.

Kastélypark, amely 1826-ban vadaskert, és amelyet később - őshonos növényzetének meghagyásával - angol parkká alakították át. 1890-től hazai fenyőfajok és melegégyői növények betelepítésével gazdagították. Távlati hatásokat érvényesítő nagy tisztásai, gazdag színhatású növénycsoportjai, évszázados fái miatt legreprezentatívabb parkjaink közé tartozik.

A kastélyhoz vezető fasor különleges formájú fái: az erdei fenyő ritka változata (*Pinus silvestris* var. *turfo*sa).

IV. KISEBB OBJEKTUMOK

A bevezetőben említettem, hogy míg a kiemelt jelentőségű természeti értékek védetté nyilvánítása ügyében a főhatóság: az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal közvetlenül intézkedik, a megyei tanácsok végrehajtó bizottságai is rendelkeznek hatáskörrel, amellyel a közigazgatásuk alá tartozó területeken a környezet- és természetvédelem szempontjából fontosnak, eredetiségében megtartandónak ítélt kisebb tereprészletekre (véderdő, park, fasor, épület természeti környezete stb.) vagy egyedi tereptárgyakra (egy-egy fák, források stb.) a védettséget kimondhatják.

A megyei tanácsok élnek is e jogkörükkel. Ennek hatását - terjedelmi okok miatt - az alábbiakban csak összefoglaló rövidséggel, statisztikusan érzékeltethetem. A tárgyalt területről három megyéből rendelkezem adatokkal; ezekben 1977. évi július hó 30-áig a következő természeti értékeket nyilvánították védetté:

Nógrád megye	54 objektum	550 hektáron
Heves megye	8 objektum	874 hektáron
Borsod megye	11 objektum	16 hektáron
Összesen:	73 objektum	1440 hektáron

TERVEZETT TÁJVÉDELMI KÖRZETEK ÉS TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK

Az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal már említett távlati tervének közelebbi feladatai közt 1980-ig a következő tájvédelmi körzetek és természetvédelmi területek védetté nyilvánítása szerepel:

1. Börzsönyi Tájvédelmi Körzet

A Börzsöny-hegység területén (Pest és Nógrád megye) létesül. Teljes területe 17 931 hektár, ebből szigorúan védett 4781 hektár.

2. Mátrai Tájvédelmi Körzet

Nógrád és Heves megyében a Mátra keleti részére, továbbá Ágasvár, a Kővecses-patak völgye és a Rudolf-tanya környékére terjed. Területe mintegy 11 000 hektár.

3. Aggteleki Karszt Tájvédelmi Körzet

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 8000 hektárnyi, lényegében az Aggtelek-környéki barlangokat befogadó terület.

4. Kishortobágy Tájvédelmi Körzet

Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli részén Mezőcsáttól a Tiszáig húzódó 3000 hektáros terület. A Hortobágyhoz hasonló, sztyep jellegű pusztá.

5. Tokaj-Bodrogköz Tájvédelmi Körzet

A tokaji Nagykopasz-hegy a Tisza és a Bodrog által határolt 3000 hektáros terület Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.

6. Zempléni Tájvédelmi Körzet

Az ország legérzékenyebb, természeti és történeti értékekben igen gazdag, a turizmus számára nagy vonzóerőt jelentő 8000 hektáros terület Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Zemplén-hegység középső területén.

7. Rudabányai Természetvédelmi Terület

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Rudabánya község határában feltárt előember-telep és környezete. Nagysága: 1 hektár.

8. Tiszalúc-kesznyéti Természetvédelmi Terület

Ósi jellegű erdős puszta Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 1000 hektárnyi területen.

9. Szalonna-bódvarákói Természetvédelmi Terület

Karszt-formációkban gazdag térség Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Nagysága: 1000 hektár.

10. Kiségedi Természetvédelmi Terület

Klasszikus őslénytani lelőhely - felső oligocén-kori feltárás - Heves megyében, Eger mellett. Területe: 1 hektár.

AZ ÉSZAKMAGYARORSZÁGI VÉDETT TERMÉSZETI ÉRTÉKEK
TERÜLETKIMUTATÁSA

Nemzeti Park

Bükk Nemzeti Park 38 744,6 hektár

Tájvédelmi körzetek

1. Lázberci Tájvédelmi Körzet	8 510,0 "
2. Hollókői Tájvédelmi Körzet	141,2 "

Természetvédelmi területek

1. Salgóvár	129,0 "
2. Ipolytarnóci Ósmaradvány-lelőhely	156,8 "
3. A gyöngyösi Sárhegy	186,0 "
4. A síroki Nyíres-tó	23,0 "
5. Szőlőskei erdő	63,7 "
6. Kerecsendi erdő	106,0 "
7. Az erdőtelki arborétum	2,88 "
8. A pélyi madárrezervátum	699,7 "
9. A tiszafüredi madárrezervátum déli térsége	1 800,0 "
10. A füzéri Várhegy	20,0 "
11. A keleméri Mohos-tavak	5,0 "
12. A Baradla-barlang és környéke	769,0 "
13. A Béke-barlang és környéke	643,0 "
14. A Szabadság-barlang és környéke	210,0 "
15. A Vass Imre barlang és környéke	12,0 "
16. Az istvánkúti nyíres	8,0 "
17. A tornanádaskai park	7,0 "
18. A szomolyai kaptárkövek	5,0 "
19. A tiszacsegei hullámtér	600,0 "
20. A tiszafüredi madárrezervátum északi térsége	500,0 "
21. A füzérradványi park	140,0 "

Kisebb objektumok

Tanácsi hatáskörben védett értékek (73)	1 440,0 "
---	-----------

Összes terület: 54 921,88 hektár

VÉDETTSÉGRE KIJELELT TERMÉSZETI ÉRTÉKEK TERÜLETKIMUTATÁSA

1. Börzsönyi Tájvédelmi Körzet	3 968	hektár
2. Mátrai Tájvédelmi Körzet	11 000	"
3. Aggteleki Karszt Tájvédelmi Körzet	8 000	"
4. Kishortobágy Tájvédelmi Körzet	3 000	"
5. Tokaj-Bodrogköz Tájvédelmi Körzet	3 000	"
6. Zempléni Tájvédelmi Körzet	8 000	"
7. Rudabányai Természetvédelmi Terület	10	"
8. Tiszalúc-Kesznyéteni Természetvédelmi Terület	1 000	"
9. Szalonna-bódvarákói Természetvédelmi Terület	1 000	"
10. Kiségedi Természetvédelmi Terület	1	"
Kisebb objektumok (tanácsi hatáskör) (200)	1 440	"

Összes terület: 59 033 hektár

A környezet- és természetvédelem folyamatos teendő, végrehajtásában megállás nincs. Dolgozatomhoz az adatgyűjtést 1978 elején végeztem, nyilvánvaló, hogy megjelenéséig a tervekben sok megvalósul. Elsősorban a védettségre kijelölt természeti értékekre vonatkozó adataimnál ezt a körülményt mérlegelni szükséges.

Érkezett: 1978. VIII. 1.

V. SZABÓ Ferenc
Környezet- és Természetvédelmi
Felügyelőség
H-3300 Eger
Vitkovits u. 8/b.